

*Katedra bohemistiky**Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem*<https://www.doi.org/10.17234/9789533792101.14>

Lužickosrbská a česká korespondence v pozůstalosti Josipa Milakoviće

Abstrakt: Josip Milaković (1861–1921) byl chorvatský básník, publicista, sběratel lidových písní a překladatel působící v bosenském Sarajevu. Mezi jižními Slovany popularizoval českou a lužickosrbskou poezii. Dopisoval si s významnými osobnostmi českého a lužickosrbského kulturního života. K nejvýznamnějším českým osobnostem patřil propagátor slovanské vzájemnosti Adolf Černý (1864–1952), který se s J. Milakovićem osobně seznámil při návštěvě Sarajeva 14. března 1899. A. Černý také Milakoviće přivedl k zájmu o Lužické Srby a později zprostředkoval, byť jen písemný, kontakt s nejvýraznější postavou lužickosrbského národního hnutí jazykovědcem Arnoštem Mukou (1854–1932). Veškerá tato korespondence se nachází v literární pozůstalosti Josipa Milakoviće v Historickém archivu města Sarajeva.

Klíčová slova: Josip Milaković, Sarajevo, časopis „Nada“, Adolf Černý, časopis „Slovanský přehled“, Arnošt Muka, Lužice, Lužičtí Srbové

V tomto roce uplynulo 100 let od smrti chorvatského kulturního pracovníka Josipa Milakoviće (1861–1921), který je dnes v českých, lužickosrbských, ale přiznejme si, že i v chorvatských literárních kruzích osobou spíše neznámou a zapomenutou (Karpatský 2014: 368),¹ ačkoliv byl ve své době jediným propagátorem české a lužickosrbské kultury mezi jižními Slovany. Zasloužil se velkým dílem o rozvoj chorvatsko-českých, resp. lužickosrbských kulturních styků, o čemž svědčí korespondence uložená v jeho pozůstalosti v Historickém archivu v bosenském Sarajevu.

Josip Milaković se narodil v Samoboru 2. srpna 1861. Jeho otec Ilija pocházel ze Žumberka a byl přímým potomkem známých uprchlíků z Bosny

¹ Srov. dopis Predraga Jirsaka Dušanu Karpatskému z 9. 3. 2003.

za turecké nadvlády, tzv. uskoků (Milaković: *Autobiografie*, rkp. A AV ČR, PAČ). V Samoboru byl truhlářským mistrem. Milakovićova matka se jmenovala Josipa za svobodna Juratović. V rodném městě Milaković navštěvoval základní školu a v Záhřebu vystudoval gymnázium. Po maturitě se v Záhřebu pokoušel o studium bohoslovectví, ale ze zdravotních důvodů zanechal studia po prvním semestru. Již na gymnáziu se u Milakoviće projevila tuberkulóza. V letech 1883 až 1885 pracoval v advokátní kanceláři. Redigoval fejetony, divadelní rubriku a bibliografickou část politického deníku „Obzor“. Chtěl být literárně činný, ale protože zjistil, že psaní literatury ho neuživí, vykonával v letech 1885 až 1887 učitelské povolání v Samoboru a Kutině (Černý 1921: 2). V r. 1885 začal v Samoboru vydávat časopis pro mládež „Hrvatska omladina“. Po složení učitelské zkoušky pro měšťanské školy v r. 1887 odešel z podnětu svého přítele chorvatského básníka Silvije Strahimira Kranjčeviče (1865–1908) do Bosny. Zde byl v letech 1887 až 1889 ředitelem obchodní školy v Derventě. V r. 1889 dostává místo středoškolského profesora na Učitelské škole (ústavu) v Sarajevu, kde působil, až do r. 1915, vyjma školního roku 1903/04. V tomto krátkém mezidobí totiž působil ve funkci školního inspektora. Od r. 1915 až do své smrti vyučoval na muslimské soudní a Ženské učitelské škole. Od r. 1896 byl členem Chorvatského pedagogicko-literárního sboru (Milaković 1930: 197).

Během života, hlavně za svého působení v Bosně, se J. Milaković jako pedagog snažil nejen úspěšně rozvíjet chorvatské školství v Bosně, ale také působit osvětově na poli jihoslovanského národopisu a básnictví a propagovat myšlenku slovanské vzájemnosti na základě pravdivého poznání skutečného stavu. Po příchodu do Bosny se stal J. Milaković nejhorlivějším spolupracovníkem ilustrované literární revue s názvem „Nada“, kterou tehdy řídil chorvatský básník S. S. Kranjčevič (ibid.: 198). Časopis vycházel v letech 1894 až 1903 a přispěli do něj mj. světoznámý český malíř Alfons Mucha či český malíř a sběratel slovanských lidových písní Ludvík Kuba. Ve zmíněném periodiku J. Milaković publikoval své básně, překlady básní z jiných slovanských literatur, hlavně české, a články o chorvatské literatuře a kulturním dění ve slovanském světě.

Česká literatura byla první, kterou J. Milaković začal překládat. Již r. 1880 mu vyšel první překlad z české poezie Bohdana Kaminského v časopisu Maticе chorvatské „Vienac“, jehož redaktorem byl chorvatský spisovatel August Šenoa (1838–1881). Českou literaturu samozřejmě popularizoval i v dalších letech. S některými českými literáty či vědeckými a kulturními pracovníky navázal i písemné kontakty. Byli to např. Antonín Klášterský, Adolf Heyduk, Růžena Jesenská, Julius Zeyer a Josef Karásek, v pozdějších letech to byl hlavně Adolf Černý (Černý 1921: 3). Nejistintenzivněji probíhal

korespondenční styk s básníkem Antonínem Klášterským a propagátorem slovanských literatur Adolfem Černým (1864–1952). Ten také J. Milakoviće přivedl k zájmu o Lužické Srby a zprostředkoval, byť jen písemný, kontakt s nejvýraznější postavou lužickosrbského národního hnutí jazykovědcem Arnoštem Mukou (1854–1932). Kromě Muky udržoval J. Milakoviće písemný kontakt s lužickosrbským učitelem Janem Awgustem Kerkem (1865–1938). Několik přátelských pozdravů si vyměnil i s nejvýznamnějším lužickosrbským básníkem Jakubem Bartem-Čišinským (LPJM, HAS).

Adolf Černý se s Josipem Milakovičem seznámil 14. března r. 1899 v bytě českého malíře Ferdinanda Velce v Sarajevu, kterého navštívil cestou z Dubrovníku. V následujících dnech Černý pobýval u Milakovičových, takže Černý poznal nejen Milakovičovu choť a děti, ale také se seznámil s významným chorvatským literátem S. S. Kranjčevićem, s jehož tvorbou prostřednictvím překladů Černý seznamoval české publikum. Ačkoliv to bylo poprvé a zároveň naposled, co se Černý s Milakovičem osobně setkali, vzniklo z tohoto setkání pevné a vroucí přátelství, což dokládá vzájemná korespondence, a také plodná a užitečná spolupráce v oblasti česko-chorvatských, potažmo chorvatsko-lužickosrbských literárních vztahů (Milaković 1912: 29). Černý totiž ve velmi krátké době získal Milakoviće pro lužickosrbskou věc a umožnil mu navázat písemný kontakt s předním lužickosrbským vlastencem Arnoštem Mukou. Paradoxem zůstává, že Milaković, který celý život v jihoslovanském prostředí propagoval českou a lužickosrbskou kulturu a literaturu, ani jednu z těchto západoslovanských oblastí nenavštívil.

Černý a Milaković se velmi brzy spřátelili. Způsobila to podobnost jejich zájmů, psaní básní či překládání poezie z jiných slovanských jazyků, sběr lidových písní a redaktorská činnost. Vzájemně se podporovali propagací svých publikací v časopisech, které redigovali. U Černého to byl hlavně „Slovanský přehled“ a u Milakoviće sarajevská „Nada“.

Josip Milaković byl v s Adolfem Černým v korespondenčním styku od r. 1899 až do své smrti v r. 1921. Korespondence od A. Černého je uložena v pozůstalosti J. Milakoviće v Historickém archivu v Sarajevu. Jedná se celkem o 32 dopisů a 28 dopisnic. Milakovičova korespondence se nachází v pozůstalosti A. Černého, a ta je v archivu Akademie věd ČR. Tato korespondence čítá 176 dopisů a dopisnic. A. Černý svou korespondenci psal výlučně česky, zatímco J. Milaković se kromě chorvatštiny snažil při dopisování užívat češtiny.

Již necelý měsíc po své návštěvě Sarajeva zahajuje Adolf Černý přátelskou a hlavně pracovní korespondenci. Černý děkuje Milakovičovi za číslo „Nady“, ve které vyšla jeho báseň v Milakovičově překladu. Dále informu-

je, že mu poslal zásilku s jeho autorskými publikacemi o Lužických Srbech (Dopis A. Černého J. Milakovići z 2. dubna 1899, LPJM, HAS). V dalším dopise z 30. května r. 1899 informuje o tom, že ve „Slovanském přehledu“ vyzval české básníky, aby Milakovići zaslali své básně k recenzování i případnému překládání do chorvatštiny. Osobně o této záležitosti mluvil s Adolfem Heydukem, Ignátem Herrmannem a Ladislavem Quisem. Poslední dopis Černého v r. 1899 je z 8. září, kde se pochlubil novou sbírkou básní *Lilie z Tvých zahrad*, která vznikla o letních prázdninách. Černý překládá pro „Slovanský přehled“ několik ukázek Kranjčevićovy poezie a žádá Milakoviće, aby mu zaslal životopisné údaje o Kranjčevićovi a také jeho fotografii.

Černý děkuje za podrobný referát v časopisu „Nada“ o jeho práci *Sto let lužického časopisectva*. Zároveň prosí, aby toto číslo „Nady“ zaslal Arnoštu Mukovi, který tehdy působil jako profesor na gymnáziu v saském Freibergu. Černý připisuje Mukovu adresu a Milaković tak může navázat písemný kontakt s lužickosrbským prostředím (Dopis A. Černého J. Milakovići z 8. září 1899, LPJM, HAS). Relativně bohatá korespondence mezi A. Mukou a J. Milakovićem začíná až o rok později, 7. října 1900 (PAM, LA PNP) a potrvá až do smrti J. Milakoviće v r. 1921. Mukou zasílaná korespondence J. Milakovići se nachází, stejně jako ta A. Černého, v historickém archivu v Sarajevu a čítá 4 dopisy, 14 pohlednic a 42 dopisnic. Pozůstalost A. Muky a v ní uložená korespondence od J. Milakoviće se nalézají v literárním archivu PNP v Praze, kde jako zázrakem přečkala nacistickou okupaci Československa. A. Muka, který zemřel 1932, totiž svou pozůstalost odkázal Československu, jednak jako poděkování za dokončení svého největšího lingvistického díla *Stownik dołnoserbskeje řečy*, ale také ve strachu před nastupujícím nacistickým režimem v Německu, který by rozsáhlou slovanskou korespondenci pravděpodobně zničil. V Mukově pozůstalosti se nachází 57 Milakovićových dopisů. Muka svou korespondenci psal lužickosrbsky a Milaković chorvatsky. Pouze v době první světové války museli kvůli cenzuře oba psát německy.

Po zprostředkování kontaktu se v otázce Lužice a Lužických Srbů J. Milaković orientoval většinou už jen na A. Muku. Mezi A. Černým a J. Milakovićem byla ústředním tématem česká, popř. chorvatská literatura, o které oba informovali ve „Slovanském přehledu“ či sarajevské „Nadě“. A. Černý také hodně překládal, a to zejména básně S. S. Kranjčeviće, jehož překlady vyšly v rámci edice *Světová poezie* v r. 1911, jež vydávala Česká akademie věd. Recenze na toto vydání byly vesměs příznivé a S. S. Kranjčević byl dokonce označován za nejlepšího světového básníka té doby (Dopis A. Černého J. Milakovići z 30. prosince 1911, LPJM, HAS). Z druhé

strany zas Milaković připravil antologii slovanské poezie s názvem *Iz slavenskih lugova* z r. 1909, která obsahovala 62 ukázek poezie 28 českých a slovenských básníků. Nejvíce - 13 básněmi - byl zastoupen J. Vrchlický. Z dalších zvučných jmen můžeme uvést např. J. V. Sládka, A. Heyduka, J. Zeyera, S. Čecha, V. Hála, J. Nerudu, J. Arbese, A. Sovu, S. Machara či E. Krásnohorskou. Slovenská poezie je zastoupena S. Hurbanem-Vajanským, A. Sládkovičem a P. (Országhem) Hviezdoslavem. Kromě české a slovenské poezie zde můžeme najít lužickosrbskou ukázkou J. Barta-Čišinského, ruskou od A. S. Puškina, polskou od B. T. Grabowského a konečně slovinskou O. Župančiče (Milaković 1909).

V osobních věcech byla Černého korespondence často lidsky velmi pročitěná. Dělal si velkou starost o Ivanu Višnju (Višnici), dceru S. S. Kranjčeviče a E. Kranjčevičové, které bylo pouhých 7 let, když v r. 1911 osiřela. Černý často žádal Milakoviče, aby ho informoval o tom, jak se Višnici vede. Rovněž nechával po Milakovičovi posílat peníze, které Černý utržil z prodeje českých překladů S. S. Kranjčeviče (Dopis A. Černého J. Milakovičovi z 2. května 1912, LPJM, HAS). Černý se také v r. 1913 zapojil do finanční sbírky na postavení pomníku S. S. Kranjčevičovi. Výjimečně se korespondence dotýkala politických, resp. národních problémů. Černý Milakovičovi např. vytykal přílišnou kritičnost vůči Srbům. Snažil se ho přesvědčit, že by se Srbové a Chorvati měli vzájemně podporovat a ať chtějí nebo ne, jsou prostě jeden národ (Dopis A. Černého J. Milakovičovi z 11. června 1913, *ibid.*).

Nevesele vyznívá korespondence během první světové války. Milakovičův syn Ivica hned na počátku války padl do ruského zajetí, následně musel do armády i mladší syn Branko. Černý se Milakoviče snažil utěšovat, že vše dobře dopadne, a také se zmínil, že i syn českého spisovatele A. Jiráska je na frontě (Dopis A. Černého J. Milakovičovi z 24. června 1915, *ibid.*). Ivica se sice po válce vrátil v pořádku z ruského zajetí, ale už se neshledal se svou maminkou, která na sklonku války zemřela (Dopis A. Černého J. Milakovičovi z 22. dubna 1918, *ibid.*). Během válečného konfliktu oba publikovali spíše ojedinele. Černý se uchyloval k psaní vlasteneckých básní.

Po válce A. Černý pracoval v diplomatických službách a snažil se dále propagovat slovanskou jednotu. Na mírové konferenci ve Versailles mj. zastupoval Lužické Srby. Milakovič se opět věnoval Lužickým Srbům. Bohužel už trpěl zdravotními problémy, které způsobovala jeho nadměrná obezita. Milakovičův syn Ivica jinak studoval v Praze medicínu a byl častým hostem v rodině Adolfa Černého (Dopis A. Černého J. Milakovičovi z 3. března 1919, *ibid.*).

Korespondence Muky a Milakoviće nebyla již tak pravidelná. Byly roky, kdy si nevyměnili ani řádku (např. 1902, 1919). Muka a Milaković se bohužel nikdy osobně nesetkali. Předmětem jejich korespondence byly hlavně prosby a žádosti. Milaković po Mukovi požadoval zejména lužickosrbské knihy, časopisy a slovníky, ale také životopisné údaje pro sepsání monografie o Mukovi (Dopisy J. Milakoviće A. Mukovi ze 7. října a 20. prosince 1900, PAM, LA PNP). Ta vyšla v Záhřebu 1907 (Milaković 1907). Muka zas žádal o větší propagaci lužickosrbské problematiky v jihoslovanském prostředí a také o finanční prostředky a organizaci peněžních sbírek pro Matici lužickosrbskou a rozvoj lužickosrbské kultury (Dopisy A. Muky J. Milakovićovi z 12. října a 9. listopadu 1900, LPJM, HAS). Samozřejmě o Milakovićových aktivitách Muka informoval v lužickosrbských periodikách. Milaković v Mukovi našel empatického přítele, který mnohem strážlivěji nahlížel na slovanskou vzájemnost. Milaković se tak mohl otevřeně vyjadřovat k národnostním i politickým poměrům v tehdejší Bosně a na Balkáně. V korespondenci odsuzoval srbské ambice v Balkánských válkách, ale i atentát v Sarajevu na arcivévodu Ferdinanda (Dopis J. Milakoviće A. Mukovi z 20. července 1914, PAM, LA PNP). Rovněž neměl velkou radost ani ze vzniku Jugoslávie. Napsat Černému sebemenší výhrady na adresu Srbů nebylo vůbec možné, neboť jím byl hned kárán a vychováván v duchu jihoslovanské jednoty. I z těchto důvodů si Milaković lužickosrbského jazykovědce oblíbil.

Z počátku Milakovićovi s lužickou srbštinou pomáhal klenotník a hodinář z Lužice Mikławš Šotta, který se v Sarajevu usadil se svou italskou ženou původem z Benátek. Dům M. Šotty se do první světové války stával častým místem setkávání Lužických Srbů, kteří toto balkánské město navštívili. Kromě Šottovy rodiny to byl např. švagr Arnošta Muky, Jan Awgust Kerk (1865–1938), který o své cestě do Bosny napsal cestopisnou reportáž *Pječ dnjow w Sarajewje*. Později již na základě Mukou zaslanych slovníků si lužickosrbskou korespondenci zvládal překládat sám (Scholze 1998: 229). Muka to měl s porozuměním jihoslovanské chorvatštiny snazší, neboť jeho první ženou byla Srbka z Banátu, kterou poznal při studiích v Lipsku (Páta 1932/33: 53). Jak už bylo uvedeno, během první světové války byla vzájemná korespondence psána německy. Muka byl po válce odsouzen na čtyři měsíce vězení za protistátní činnost a po propuštění byl pod dozorem německé policie, takže musel i nadále psát německy. Poté, co mu bylo od r. 1920 umožněno navštěvovat Československo, psal z této jemu přátelské země Milakovićovi opět lužickosrbsky (Petr 1978: 40).

Milaković do konce svého života napsal ještě několik popularizačních článků o Lužických Srbech. Publikoval je v periodících: „Jugoslavenska Njiva“, „Prosvjeta“ a „Savremenik“.

Josip Milaković zemřel nečekaně na srdeční mrtvici 4. srpna 1921 a pochován byl v rodném Samoboru. Oba jeho západoslovanští přátelé vyzdvihli ve svých nekrolozích význam a zásluhy o popularizaci české, potažmo lužickosrbské kultury a rozvoj česko-lužickosrbsko-chorvatských vztahů. O Milakovićově smrti informovali téměř okamžitě: Adolf Černý v periodikách „Zlatá Praha“ a „Čas“, Arnošt Muka v „Serbských Nowinách“ a „Časopisu Mačice Serbské“. Podrobně se životu a dílu J. Milakoviće věnovali ve svých nekrolozích. Nekrolog Adolfa Černého vyšel 22. září 1921 v rubrice Beseda deníku „Čas“. Nekrolog mj. zakončuje: „My Čechoslováci jsme mu velmi zavázáni. Byl po několik desetiletí nadšeným prostředníkem mezi naší literaturou a bratry Charváty. Zaslouhuje za to vděčné naší paměti, v níž jej zachováme.“ Mukův nekrolog v „Časopisu Mačice Serbské“ je zakončen v podobném duchu: „Josipej Milakovićej wostanje zachowane čestne město mjez přecelemi lužiskich Serbow w stawiznach słowjanskeje wzajemnosće“ (Muka 1921: 61).

Prameny archivní

Archiv Akademie věd ČR: Pozůstalost Adolfa Černého.

Literární archiv Památníku národního písemnictví - Praha: Pozůstalost Arnošta Muky.

Historijski arhiv Sarajevo: Literární pozůstalost Josipa Milakoviće.

Prameny tištěné

Černý, A. 1921. *Za Josipem Milakovićem*. „Čas“, 222. S. 2-4.

Karpatský, D. 2014. *Listář*. Praha: Torst.

Milaković, J. 1907. *Dr. Ernest Muka. Prilog poznavanju lužičko-srpske književnosti*, Zagreb: Tisak Antuna Scholza.

Milaković, J. 1909. *Iz slavenskih lugova*. Zagreb: Tisak i naklada Antuna Scholza.

Milaković, J. 1912. *Jedan naš prijatelj (Adolf Černý)*. Sarajevo: Zemaljska štamparija.

Milaković, J. 1930. *Moja autobiografija*. „Napredak“. S. 197-202.

Muka, A. 1921. *Josip Milaković*. „Časopis Mačicy Serbskeje“. S. 59-61.

Páta, J. 1932/33. *Prof. dr. Arnošt Muka a Jihoslované*. „Československo-jihoslovanská revue“, 1932/33. S. 52-55.

Petr, J. 1978. *Arnošt Muka*, Budyšin: LND.

Scholze, D. 1998. *Stawizny serbskeho pismowstwa 1918-1945*, Budyšin: LND.

Seznam zkratk

A AV ČR	Archiv Akademie věd České republiky
HAS	Historijski arhiv Sarajevo
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
LPJM	Literární pozůstalost Josipa Milakoviće
PAČ	Pozůstalost Adolfa Černého
PAM	Pozůstalost Arnošta Muky

*Sorbian and Czech correspondence
in the estate of Josip Milaković*

Josip Milaković (1861–1921) was a Croatian poet, publicist, folk song collector and translator working in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. He popularized Czech and Lusatian Sorbian poetry among the South Slavs and kept up a correspondence with famous figures from Czech and Lusatian Sorbian cultural life. The Pan-Slavism promoter Adolf Černý (1864–1952) was one of the most prominent Czechs who met with Milaković during his visit to Sarajevo on March 14, 1899. Černý also encouraged Milaković to take interest in the Lusatian Sorbs and later brought Milaković into contact, though only written, with the most prominent figure of the Lusatian-Sorbian national movement, the linguist Arnošt Muka (1854–1932). All this correspondence is located in the literary heritage of Josip Milaković in the Historical Archives of the City of Sarajevo.

Keywords: *Josip Milaković, Sarajevo, magazine „Nada“, Adolf Černý, periodical „Slovanský přehled“, Arnošt Muka, Lusatia, Sorbs*